

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den Semâî Meselesinde Sûfiler İle Hadisçiler Arasındaki İhtilaf

The Issue of Al-Hasan Al-Basrî's Semâ' (Hearing) From 'Alî B. Abî Tâlib the Disagreement Between Sufis and Hadîth Scholars

Doç. Dr.

Eyyup Akdağ

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kastamonu, Türkiye / Assoc. Prof., Kastamonu University, Faculty of Theology, Kastamonu, Türkiye

Orcid: 0000-0002-1173-323X

email: eyyupakdag5@hotmail.com

ROR ID: <https://ror.org/015scty35>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 2 Şubat / 2 February 2026

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Haziran / 28 June 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / 30 June 2026

Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran / June

DOI: 10.46231/sufiyye.1880079

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Eyyup Akdağ).

Telif Hakkı&Lisans

Copyright&License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği / Kalem Education Culture Academy Association

Atıf / Cite as

Eyyup Akdağ, "Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den Semâî Meselesinde Sûfiler İle Hadisçiler Arasındaki İhtilaf", *Sufiyye* 20 (Haziran/June 2026), 347-372.

Öz

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâi meselesi, tarihi süreçte hadisçiler ile sûfileri karşı karşıya getirmiş ve bu meseledeki ihtilaf ise canlılığını sürekli korumuştur. Mütekkaddim hadis ulemasının ekseriyeti, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâını sâbit ve sahih bulmazken bu görüşe müteahhir hadis uleması da katılarak onlar da semâın varlığını kabul etmemişlerdir. Hadisçiler tarafından semâın kabul edilmemesi, sûfilerin görüşlerini derinden sarsmakta ve Hasan-ı Basrî'ye verdikleri manayı tamamen mesnetsiz ve asılsız hale getirmektedir. Zira sûfiler, Hasan-ı Basrî'yi, Hz. Ali'nin talebesi olarak kabul etmişler, Hasan-ı Basrî'nin manevî eğitimi ve zikir telkinini Hz. Ali'den aldığını ve onun elinden de hırka giydiğini savunmuşlardır. Halvetiyye, Rufâiyye, Kübreviyye, ve Sühreverdiyye gibi Hz. Ali'ye mensup tarikatlar bu görüşe uygun olarak tarikat silsilelerini Cüneyd-i Bağdâdî, Serî es-Sekatî, Ma'rûf el-Kerhî, Dâvûd-i Tâî, Habîb el-'Acemî ve Hasan-ı Basrî kanalıyla Hz. Ali'ye ulaştırmışlardır. Bu tarikat silsilesi, Hasan-ı Basrî'nin irşad ilmini ve zikir telkinini Hz. Ali'den aldığını açıkça ortaya koymaktadır. Oysa hadisçiler, sûfilerin bu görüşüne Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâı sâbit ve sahih değil ki talebeliği sahih olsun şeklinde itiraz yöneltmişlerdir. Bu meselede bir kısım hadis uleması ise sûfilerin yanında yer alarak çoğunluk hadis ulemasının görüşüne karşı çıkmışlar ve semâın sâbit ve sahih olduğunu delilleriyle ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunlar arasında öncü ve etkili bir isim olarak bilhassa Süyûtî'nin adını zikretmek gerekir. Bu makale, Hasan-ı Basrî'nin sûfiler nazarındaki konumu, Hz. Ali'den semâını kabul etmeyen çoğunluk hadis ulemasının görüşleri ve bu görüşlere karşı çıkan bazı hadisçilerin söz konusu semâın ispatına dair ortaya koydukları akli ve nakli delilleri ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hasan-ı Basrî, Semâ, Hz. Ali, İhtilaf.

Abstract

The issue of al-Ḥasan al-Baṣrî's semâ' from 'Alī b. Abī Ṭālib has historically brought Hadīth scholars and Sufis into disagreement, and this disagreement has continued to this day. The majority of early Hadīth scholars did not consider al-Ḥasan al-Baṣrî's semâ' from 'Alī to be authentic or valid. Later Hadīth scholars also adhered to this view and consequently rejected the semâ'. Essentially, this view of the Hadīth scholars renders the meaning attributed to al-Ḥasan al-Baṣrî by the Sufis completely baseless and unfounded. This is because the Sufis accepted al-Ḥasan al-Baṣrî as a disciple of 'Alī, arguing that he received his spiritual education and instruction in dhikr from Ali and was also clothed in the cloak of 'Alī. The orders affiliated with 'Alī, such as the Khalwatiyya, the Rifā'iyya, the Kubrāwīyya, and the Suhrawardīyya, trace their lineage accordingly through Junayd Baḡhdādī, Sarī al-Saqāṭī, Ma'rūf al-Karkhī, Dāwūd al-Ṭā'ī, Ḥabīb al-'Ajāmī, and al-Ḥasan al-Baṣrī. This chain of transmission explicitly states that al-Ḥasan al-Baṣrī received his knowledge of guidance and the practice of zikr from 'Alī. Throughout history, some Hadīth scholars sided with the Sufis and opposed the views of most Hadīth scholars, arguing that semâ' was real and authentic and attempting to present evidence to prove this. In this regard, al-Suyūṭī should be mentioned as a pioneering and influential figure. This article covers al-Ḥasan al-Baṣrī's position in Sufism, the views of the majority of Hadīth scholars who did not accept semâ' from 'Alī, and the evidence presented by some Hadīth scholars who opposed these views in an attempt to prove the semâ'.

Keywords: Sufism, al-Ḥasan al-Baṣrī, Semâ' (Hearing), 'Alī b. Abī Ṭālib, controversy.

Giriş

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâî meselesi, sûfilerin Hasan-ı Basrî hakkındaki görüşlerini temelden etkileyecek bir hususiyet taşımaktadır. Zira semâin sâbitliği, sûfilerin Hasan-ı Basrî hakkındaki görüşlerinin sağlamlığı anlamına gelirken, sâbit olmaması ise görüşlerinin tamamen temelsiz ve asılsız olduğu anlamına gelmektedir. Hadisçilerin ekseriyeti Hasan-ı Basrî, Hz. Ali'den hiçbir şey işitmemiştir derken sûfiler ise Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'nin talebesi olduğunu, tasavvufî eğitimini ve zikir telkinini Hz. Ali'den aldığını, onun elinden de hırka giydiğini ve bu hususta da sûfiler arasında icmânın var olduğunu savunmuşlardır.¹

İbn Dihye (ö. 633/1235) ve İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) gibi bazı hadis âlimleri, sûfiler arasında çok söylenen Hasan-ı Basrî, Hz. Ali'ye talebe oldu ve ondan hırka giydi sözüne karşı çıkmışlar ve bu sözün tamamen bâtil bir söz olduğunu istifham-ı inkârî üslubuyla şu şekilde ifade etmişlerdir: “Hasan-ı Basrî, mülaki olmadığı ve hiçbir sözünü işitmediği Hz. Ali'ye nasıl talebe olabilir ve onun elinden nasıl hırka giyebilir?”² Hadisçilerin ekseriyetinin bu net tavrına karşı Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1166), Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) ve İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) gibi etkili sûfî müellifler ise Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâîni kabul etmişler ve onun Hz. Ali'nin talebesi olduğunu şüphe duymaksızın açıkça beyan etmişlerdir.³

1 Ebû Muhammed Abdullah b. Es'ad el-Yâfi'î, *Mirâtü'l-cinân ve ibratü'l-yekazân*, thk. Halîl Mansûr (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1417/1997), 4/33; Ebü'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed İbn 'Acîbe, *el-Bahru'l-medîd* (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1423/2002), 3/446; Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Menâkıbü'l-Esedî'l-Ğâlib*, thk. Târik et-Tantâvî (Kâhire: Mektebetü'l-Kur'ân, 1994), 86-87; Ahmed b. Muhammed b. Sıddîk el-Gumârî, *Ali b. Ebî Tâlib İmâmü'l-ârifîn (el-Burhânü'l-celî fî tahkîkî intisâbî's-sûfiyye ilâ 'Ali)*, thk. Mürsî Muhammed Ahmed (Kâhire: Matbaatü's-seâde, 1389/1969), 216.

2 Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Leâlî el-mensûra fî ehâdîsi'l-meşhûra*, thk. Mustafâ Abdülkâdir 'Atâ (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1406/1986), 127; Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân es-Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene*, thk. Muhammed Osman el-Haşet (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-Arabî, 1405/1985), 527; Ebü'l-Fedâ İsmâîl b. Muhammed el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve mezîlül-ilbâs*, thk. Abdülhamîd b. Ahmed (Beyrût: el-Mektebetü'l-'asriyye, 1420/2000), 2/137.

3 Abdülkâdir Geylânî, *Füyuzât-ı Rabbâniyye*, çev. Celal Yıldırım (İstanbul: Beyda Yayınevi, 1995), 88;

Necmüddîn Kübra, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 15; Gumârî, *Ali b. Ebî Tâlib*, 218.

Bu ihtilafta bir grup hadis âlimi ise sûfilerin yanında durarak ve onların tarafını tutarak semâin sâbit olduğunu ifade etmişlerdir. Ziyâeddîn el-Makdisî (ö. 643/1245), İbnü's-Sayrafi (ö. 738/1338), Mizzî (ö. 742/1341), Süyûtî (ö. 911/1505), İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) gibi isimler bunlardan bazılarıdır. Bu meselede Süyûtî'yi ise özel olarak zikretmek gerekir. Çünkü o, diğerleri gibi sadece kısa bir görüş belirtmekle yetinmemiş ayrıca "*İthâfü'l-fırka bi ref'i'l-hurka*" adında müstakil bir risale yazıp semâin sabitliğini ortaya koyduğu aklî ve naklî delillerle ispata çalışmıştır. Üç dört sayfayı bulan bu risale Süyûtî'nin *el-Hâvî li'l-fetâvâ* adlı eserinde yer almaktadır.⁴

Süyûtî, *İthâfü'l-fırka* adlı eserinde hadisçilerin ekseriyetinin görüşüne karşı çıkıp semâin varlığı meselesinde sûfilerin yanında yer alıp onların görüşlerinin haklılığını ortaya koyma konusunda gayret içinde olmuştur. *Risale*'sinde semâin kesin olduğunu, dolayısıyla Hasan-ı Basrî ile Hz. Ali arasında talebe-hoca ilişkisinin bulunduğunu delilleriyle ispata çalışmıştır. Bu risale, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'nin talebesi olduğunu savunanlar için önemli bir kaynak olmuş, konuyu araştıranlar daima bu risaleden istifade etmişlerdir. Süyûtî'den sonra da bu konuda müstakil eserlerin telifi devam etmiştir. Burada bilhassa Mevlânâ Fahrüddîn ed-Dehlevî'nin (ö. 1199/1784) *Fahru'l-Hasan* adlı eserini, Ahmed el-Gumârî'nin (ö. 1380/1960) *Ali b. Ebî Tâlib İmâmü'l-ârifin* adlı eserini zikretmek gerekir. Eserlere bakıldığı zaman müelliflerin büyük oranda Süyûtî'den istifade ettikleri görülmektedir.⁵

1. Sûfiler Nazarında Hasan-ı Basrî

Hasan-ı Basrî, tâbiîn döneminin önde gelen âlimlerinden biridir. İlmi, liyakat ve saygınlığı hususunda icmâ edilmiş, meşhur büyük bir imamdır. Fıkıh, kelam, hadis, tefsir, kıraat, tasavvuf gibi pek çok İslâmî ilmin teşekkülünde onun görüş ve düşünceleri delil ve kaynak olmuştur.⁶ Hasan-ı

4 Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1400/1980), 6/124; Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ* (Beyrût: Dâru'l-fikir, 1424/2004), 2/122-125.

5 Abdülhay b. Fahrüddîn b. Abdilâlî, *el-İ'lâm bimen fî târihi'l-Hind* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1420/1999), 6/779-780; Gumârî, *Ali b. Ebî Tâlib*, 213.

6 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*, thk. Mustafa Abdülkâdir 'Atâ (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/161.

Basrî'nin çok büyük ilme, hikmete, güzel ve etkili hitabete sahip olmasının temelinde Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den (ö. 62/681) süt emmesi ve bazı sahâbîlerin dualarına nail olması gibi bazı hususlar gösterilir. Bu manada Hz. Ömer, onu kucağına aldığı anda onun için: "Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve insanlara onu sevdire, diye dua etmiştir.⁷

Hasan-ı Basrî'nin ilmini takdir eden sahâbîlerden birisi Enes b. Mâlik'tir (ö. 93/711). Enes b. Mâlik, kendisine bir mesele sorulduğunda soruyu soran kimseyi Hasan-ı Basrî'ye göndererek şöyle demiştir: "Biz de işittik Hasan-ı Basrî de. Ancak o ezberinde muhafaza etti biz ise unuttuk." Tâbiîn neslinden Mücâhid (ö. 103/721), 'Atâ (ö. 114/732), Tâvûs (ö. 106/725), 'Amr b. Şuayb (ö. 118/736) gibi büyük âlimler de Hasan-ı Basrî hakkında: "Onun gibisini görmedik" diyerek onun ilmini ve saygınlığını takdir etmişlerdir. Hz. Ali'nin torunlarından Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733) ise Hasan-ı Basrî'nin sözlerini peygamber sözlerine benzeterek⁸ bu takdiri üst seviyeye çıkarmıştır.

Ömer b Abdülaziz (ö. 101/720) zamanında Basra kadısı olarak da bir süre görev yapan Hasan-ı Basrî'nin⁹ şöhretinin bir yönü de tasavvuf ilgisinden dolayıdır. Bazı sûfî müelliflere göre tasavvuf ilmini ilk izar eden kişi Hz. Ali'dir. Hz. Ali'den bu ilmi Hasan-ı Basrî almıştır. Hasan-ı Basrî de aldığı bu ilmi talebeleri kanalıyla İslâm coğrafyasına yaymıştır.¹⁰ Bundan dolayı Hasan-ı Basrî, tasavvufun kurucu isimlerinden birisi olarak kabul edilir. Onun görüş ve düşünceleri, tasavvufun müstakil bir ilim haline gelmesinde büyük etkiye sahip olmuştur. Bu hususu Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) şu şekilde ifade eder: "Hasan-ı Basrî, bu ilimde

7 Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-Arabî, 1394/1974), 2/147; Ebû Bekir Muhammed b. Halef Vekî, *Ahbâru'l-kudât*, thk. Abdülaziz Mustafa el-Merâğî (Kâhire: el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ, 1366/1947), 2/5; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri'l-a'lâm*, nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dârü'l-ğarbi'l-İslâmî, 2003), 3/27.

8 Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsân Abbas (Beyrût: Daru Sâdir, 1968), 7/158; Ebû Hafs Ömer b. Ali İbnü'l-Mülâkkın, *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*, thk. Dâru'l-Fellâh (Dimeşk: Dârü'n-Nevâdir, 1429/2008), 3/13; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 3/25-27; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 2/147; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb* (Hindistan: Matbaatü Dâireti'l-Mâârifî'n-Nizâmiyye, 1326), 2/265.

9 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk (Târihu'l-Taberî)* (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1407), 4/61; Vekî, *Ahbâru'l-kudât*, 2/14; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 2/147; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 3/25; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 2/265.

10 İbn 'Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 1/417, 3/446; Ebû Bekir Muhammed b. İshâk Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, nşr. Ahmed Şemseddîn (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1413/1993), 22.

yani tasavvufta imamımızdır.”¹¹ Ayrıca Hasan-ı Basrî, “sûfî” kelimesini kullanan ilk şahıstır. Onun Kabe’yi tavaf esnasında, bir şahsa: “ey sûfî” diyerek seslenmesi, tasavvuf kelimesinin “sûf” yani yün kelimesinden müştak olduğu hususunda zikredilen deliller arasında yer almaktadır.¹²

Hasan-ı Basrî, yaptığı ilim tasnifi ile tasavvuf ilminin zeminini sağlamlaştırmıştır. Şöyle ki o, ilmi kalbî ve lisanî olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre ilimler içerisinde en faydalı olan kalbî ilimdir. Lisanî yani sadece dilde olan ilim ise insanlara karşı Allah’ın bir hücceti konumundan başka bir şey değildir.¹³ Sûfîler, Hasan-ı Basrî’nin kalbî ilim olarak ifade ettiği ilmi, daha şümullü bir kavram olan tasavvuf kelimesiyle ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Onlara göre bu ilim, ilimler içerisinde öz ve hakikat mahiyetinde olup kalpte yer tutan en faydalı ilimdir. Bu ilmin öğrenilmesi ise mükâşefe, ilahî feyz ve Rabbânî ilhâm yoluyla mümkün olur. Kalpte oluşan haşyetullah, azemetullah, marifetullah ve muhabbetullah gibi hususlar bu ilmin varlığının delilleridir.¹⁴

Hasan-ı Basrî, tasavvufta önemli bir konu olan ricâlî’l-gayb” düşüncesini de ilk ifade eden şahıslar arasında yer alır. Ona göre “yeryüzü yetmiş siddikten hiçbir zaman mahrum kalmayacaktır. Onlar abdaldir. Onlardan birisi vefat ettiğinde Allah onun yerine onun gibisini getirir. Bunların kırkı Şam’da otuzu da diğer bölgelerdedir.”¹⁵ Katâde (ö. 117/735) onlardan birisinin Hasan-ı Basrî olabileceğini şu şekilde ifade etmiştir: “İnsanlar bunlar sayesinde yağmura kavuşur ve rızıklanır. Bunlardan birisi vefat ettiğinde Allah onun yerine başka birisini bedel olarak getirir. Allah’a yemin olsun ki Hasan-ı Basrî’nin onlardan birisi olduğunu ümit etmekteyim.”¹⁶

Konumuz açısından sûfîlere göre Hasan-ı Basrî’nin en önemli hususiyeti Hz. Ali’nin talebesi olmasıdır. Bu hususu Halvetiyye, Rufâiyye,

11 Ebû Tâlib Muhammed b. Ali el-Mekkî, *Kütü’l-kulûb fî mu’âmeleti’l-Mahbûb*, thk. Asım İbrahim el-Kayâlî (Beyrût: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, 1426/2005), 1/223.

12 Ebû Nasr es-Serrâc et-Tûsî, *el-Lüma’*, thk. Abdulhalîm Mahmûd - Abdülbâkî Surûr (Mısır: Dâru’l-kütübî’l-hadîse, 1380/1960), 42.

13 Ebû Muhammed en-Nasrî, *el-İlmü’l-kâmil fî’l-feyz ve’l-fikr*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Su’ûdiyye: Dâru’l-Muğnî, 1412/2000), 1/374 (No. 376).

14 Mekkî, *Kütü’l-kulûb*, 1/210; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu ‘ulû-middîn* (Beyrût: Dâru’l-ma’rîfe, ts.), 4/295.

15 Ebu’l-Kâsım Ali b. el-Hasan İbn ‘Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, nşr. Muhibbiddîn Ebî Sa’îd Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrût: Dâru’l-fikir, 1415/1995), 1/295.

16 İbn ‘Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 1/295; Süyûtî, *el-Havî*, 2/301.

Kübreviyye, ve Sühreverdîyye gibi tarikatlar sahip oldukları tarikat silsilesinde şu şekilde gösterirler: Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), Serî es-Sekâtî (ö.253/867), Ma'rûf el-Kerhî (ö. 200/815), Dâvûd et-Tâî (ö. 165/781), Habîb el-'Acemî (ö. 130/747) Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Hz. Ali (ö. 40/661).¹⁷

2. Hz. Ali'den Semâını Kabul Etmeyenler

Sûfîler, her ne kadar tarikat silsilelerinde Hasan-ı Basrî'yi Hz. Ali'nin talebesi olarak gösterebilirler de hadisçiler bu silsileye ve bu görüşe "Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâi yok ki talebeliği olsun" diyerek karşı çıkarlar. Semâin olmadığını ilk söyleyen mütekaddim hadis alimleri arasında Yahyâ b. Ma'în (ö. 233/848), Ali b. el-Medîni (ö. 234/848-49) ve Ebû Zür'a (ö. 264/878) gibi isimleri zikretmek gerekir. Onlara göre Hasan-ı Basrî, çocuk yaşta, Hz. Ali'yi sadece Medine'de gördü, bunun dışında başka bir yerde görmedi. Hiçbir şekilde beraberlikleri vuku bulmadı ve Hz. Ali'nin ağzından hiçbir söz de işitmedi.¹⁸

Ebû Zür'a, görüşünü daha ileri noktaya götürerek, Hasan-ı Basrî'nin Bedir Savaşı'na katılan hiç bir sahâbî ile aynı mecliste beraberliğinin söz konusu olmadığını söylemiştir. Bu konuda kendisine: "Hasan-ı Basrî, Bedir'e katılan herhangi bir sahâbîye mülâki oldu mu?" sorusuna: "Onları sadece gördü. Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi de aynı şekilde gördü." demekle yetinmiştir. "Onlardan bir hadis işitti mi?" sorusuna ise: "Hayır işitmedi," diyerek kesin bir cevap vermiştir.¹⁹

Tirmizî (ö. 279/892) de semâi sâbit ve sahih bulmamıştır. Ancak o, diğer hadis âlimleri gibi kesin ifade kullanmaktan kaçınarak: "Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâını bilmiyoruz" demekle yetinmiştir.²⁰ İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) de semâi kabul etmeyen hadis alimleri arasında yerini

17 Yâfi'î, *Mirâtü'l-cinân*, 4/33; İbn 'Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 3/446; İbnü'l-Cezerî, *Menâkıbü'l-Esedî'l-Ğâlib*, 86.

18 Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ma'în, *Târîhu İbn Ma'în*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf (Mekke: Merkezü'l-bahsi'l-ilmî, 1399/1979), 4/260; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, thk. Şükrullah Nî'metullah Kûcânî (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1397), 31; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-'Askalânî, *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-râfi'i'l-kebîr* (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1989), 1/470.

19 İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, 31; Ebû Hafs Ömer b. Ali İbnü'l-Mulakkin, *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsârî'l-vâkı'a fî Şerhi'l-kebîr*, thk. Mustafa Ebû'l-Ğayz - Abdullah b. Süleymân (Riyâd: Dâru'l-hicre, 1425/2004), 3/235.

20 Ebû İshâ Muhammed b. İshâ et-Tirmizî, *Sünenü'l-Tirmizî (el-Câmi'u'l-kebîr)*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-ğarbi'-İslâmî, 1998), "Hudûd", 1 (No.1423).

almıştır.²¹ Hadis ulemasının konu hakkındaki menfi düşüncelerinde Hasan-ı Basrî'nin rivayette irsâl ve tedlîsi çokça tercih etmiş olması ana sebepler arasında görmek mümkündür.²²

Müteahhir hadis uleması da mütekaddim hadis ulemasının görüşlerine tabi olarak Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâını kabul etmemişlerdir. Burada İbn Dihye (ö. 633/1235), İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), Nevevî (ö. 676/1277), İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Zehebî (ö. 748/1348), İbn Kesîr (ö. 774/1373), İbnü'l-Mülakkin (ö. 804/1401), İbn Hacer, (ö. 852/1449), 'Aynî (ö. 855/1451) Sehâvî (ö. 902/1497) Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) gibi isimleri zikretmek yeterli olacaktır.²³

Bu âlimlere göre, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali ile olan irtibatı, Hz. Ali'nin talebeleri el-Ahnef b. Kays (ö. 72/691) ve Kays b. 'Abbâd (ö. 80/699) ayrıca diğer bazı isimler vasıtasıyla. Onlara göre Hasan-ı Basrî bu isimlerden bazı hadisler işitmiş ancak onları doğrudan Hz. Ali'ye isnat etmiştir. Yoksa ne Hz. Ali'ye talebe olmuş ne de ondan bir şey işitmiştir.²⁴

Hasan-ı Basrî'nin sadece Hz. Ali'den semâi değil onun dışında Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), Semüre b. Cündeb (ö. 60/680), Ebû Hüreyre (ö. 58/678), İmrân b. Husayn (ö. 52/672), Ebû Bekre (ö. 51/671), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662), Ma'kûl b. Yesâr (ö. 59/679), el-Esved b. Serî (ö. 42/662) Osman b. Ebi'l-Âs (ö. 51/671), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) Übey b. Ka'b (ö. 33/654), Ebû'd-Derdâ (ö. 32/652) gibi çok sayıda sahâbîden semâi da ihtilaf konusu olmuştur. Hadis ulemasının genel yaklaşımına göre Hasan-ı Basrî'nin ismi zikredilen sahâbîlerden semâi sâbit ve sahih değildir. Hadis uleması, onun Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), Enes

21 İbn Ebi Hâtim, *el-Merâsîl*, 31; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/25; İbnü'l-Mulakkin, *el-Bedrü'l-münîr*, 3/235.

22 Abdullah Aydın, "Hasan Basri: Hayatı ve hadis ilmindeki yeri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Haziran 1988), 101.

23 Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1/161; Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf bi ma'rifeti'l-etrâf*, thk. Abdüssamed Şerefüddin (Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983), 7/360; İbn Hacer, *et-Telhisu'l-habîr*, 1/467-470; İbnü'l-Mulakkin, *el-Bedrü'l-münîr*, 3/235; Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn el-'Aynî, *Nuhabü'l-efkâr fi tenkihi mebâni'l-ahbâr fi Şerhi Me'âni'l-âsâr*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim (Katar: Vüzâratü'l-evkâf, 1429/2008), 7/74; Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene*, 527; Zerkeşî, *el-Leâlî*, 127; 'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/137; Ebû'l-'Abbâs Takrîyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, nşr. Enver el-Bâz - Âmir el-Cezzâr (Mısır: Dârü'l-vefâ, 1426/2005), 11/581.

24 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 11/581; Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Nasbu'r-râye li ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrût: Müessesetü'r-Reyyân, 1418/1997), 1/91.

b. Mâlik (ö. 93/711) Ebû Berze (ö. 65/685), Kays b. 'Âsım (ö. 47/667) gibi bazı sahâbîlerden semâîni ise sahih kabul etmişlerdir.²⁵

Burada bir hususu hatırlatmak yerinde olacaktır. Yukarıda verilen isim listesi hususunda hadis uleması arasında farklı görüşlerin olabileceğini bilmek gerekir. Bu manada örnek olması açısından Dârekutnî (ö. 385/995), Hasan-ı Basrî'nin Ebû Bekre'den semâîni sahih kabul etmezken İmam Buhârî (ö. 256/870) ise sahih kabul etmiş ve Hasan-ı Basrî'nin "an Ebî Bekre" senediyle rivayet ettiği hadisleri eserine almıştır.²⁶

3. Hz. Ali'den Semâîni Kabul Edenlerin Delilleri

Tarihî süreçte Ziyâeddîn el-Makdisî (ö. 643/1245), İbnü's-Sayrafî (ö. 738/1338) gibi bazı alimler, hadisçilerin genel kabulüne karşı çıkarak Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâînin sâbit ve sahih olduğunu ifade etmişlerdir. Onlardan Süyûtî'yi (ö. 911/1505) özellikle anmak gerekir. O, görüşünü delillerle ispata çalışmış ve bu hususta müstakil bir eser yaparak sûfîlerin görüşlerinin doğru olduğunu gösterme çabası içinde olmuştur. Başta Süyûtî olmak üzere semâîni sahihliğini savunan ulemanın öne sürdüğü delillere baktığımızda bunları aklî ve naklî olmak üzere iki başlık altında vermek yerinde olacaktır.

3.1. Aklî Deliller

Semâîni sâbitliğini savunanlar, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali ile olan beraberliğini ve onun sözünü işittiğini bazı aklî deliller ortaya koyarak ispata çalışırlar. Ortaya koydukları delillerden birisi, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali ile Medine'de çok defa aynı mecliste bulunup onun sözünü işitmiş olmasıdır. Bu durum tarihî bir gerçekliği ifade eder. Şöyle ki, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ömer'in vefatından iki sene önce 21/642 yılında Medine'de doğduğu hususunda müellifler arasında ittifak vardır. Hasan-ı Basrî, Hz. Osman şehit edildiğinde on dört, Hz. Ali şehit edildiğinde ise on dokuz yaşındadır. Annesi Hayre, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımı Ümmü Seleme'nin (ö. 62/681) hizmetinde bulunan ve onun evinde kalan bir kadındır. Dolayısıyla

25 Ebû'l-Hasan Ali b. Abdillâh el-Medînî, *el-'İlâl*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrût: el-Mektebe el-İslâmiyye, 1980), 51; İbn Ebî Hâtîm, *el-Merâsîl*, 46; İbn Ma'in, *Târîhu İbn Ma'in*, 4/260; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 2/231-233; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1/161.

26 Ebû Bekir Kâfî, *Menhecü'l-İmâm el-Buhârî fî tashîhi'l-ehâdis* (Beyrût: Dâru İbn Hazım, 1422/2000), 191.

Hasan-ı Basrî'nin Medine hayatının Ümmü Seleme'nin evinde geçtiğini söylemek tarihî bir hakikattir.²⁷

Hasan-ı Basrî doğduğunda Ümmü Seleme, onu kucağına alarak pek çok sahâbînin yanına götürmüş ve onlardan dua talep etmiştir. Hz. Ömer kendisine getirilen Hasan-ı Basrî için: "Allah'ım! Onu dinde fakih kıl ve onu insanlara sevdire" diye dua etmiştir. Hasan-ı Basrî'nin, Ümmü Seleme'nin evinde büyümesi ve pek çok sahâbînin duasına mazhar olması sebebiyle bebeklik ve çocukluk yaşından itibaren Medine halkının bildiği bir isim olduğu konusunda şüphe yoktur. Ümmü Seleme süt annesi olduğu için Hasan-ı Basrî, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında Hz. Peygamber'in (s.a.v) zevcelerinin evlerine rahatça girip çıkmış ve girdiği evlerin fiziki yapıyla ilgili bilgiler vermiştir. Elini uzattığında elinin evlerin tavanlarına değdiğini, bir kısım evlerin (odaların) toprak ve saman karışımından bir kısım evlerin de küçük taşlardan yapıldığını, tavanlarının ise tamamen yaprakla kapalı olduğunu bildirmiştir.²⁸

Ahmed el-Gumârî, Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred* adlı eserinde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye müminlerin annelerini ziyaret etmesini ve onların ihtiyaçlarını gidermesini vasiyet ettiği bilgisini hatırlatmaktadır. Bu vasiyetin gereği olarak Hz. Ali, müminlerin annelerini zaman zaman ziyaret etmiş ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.²⁹ Ümmü Seleme de müminlerin annelerinden birisi olduğu için Hz. Ali doğal olarak onu da ziyaret etmiş ve onun da ihtiyaçlarını karşılamak için gayret içinde olmuştur. Hz. Ali, Ümmü Seleme'yi sadece ihtiyaçlarını karşılamak için değil, aynı zamanda bazı konuları sormak ve ondan bilgi almak için de ziyaret etmiştir. Ümmü Seleme bu ziyaretlerde Hz. Ali'ye bazı ayetlerin sebeb-i nüzulüne dair bilgiler vermiştir.³⁰

Hz. Ali, Ümmü Seleme'yi ister vasiyet gereği ihtiyaçlarını karşılamak için isterse bilgi öğrenmek için ziyaret etsin, ziyaretinde aynı evde yaşayan Hasan-ı Basri ile karşılaşmış ve görüşmüş olmaları nasıl inkar

27 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/156-157; Vekî', *Ahbârü'l-kudât*, 2/5; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 2/132; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 3/25; Yâfi'î, *Mirâtü'l-cinân*, 1/181.

28 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/161; Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kâhire: Dâru hecr, 1418/1997), 4/545.

29 Gumârî, *Ali b. Ebî Tâlib*, 225.

30 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 20/267.

edilebilir? Bu soruyu başta Süyûtî ve ona tabi olanlar akli bir delil olarak sormaktadırlar.³¹

En güçlü akli delillerinden birisi de Hasan-ı Basrî ile Hz. Ali'nin Mescid-i Nebî'de günde beş defa beraber oldukları hususudur. İslam uleması temyiz yaşını, yedi yaş olarak kabul etmiş ve temyiz yaşında olan bir çocuğun namazla emrolunduğunu beyan etmişlerdir. Aynı şekilde bu yaştaki şahsın semâını da caiz görmüşlerdir. Caiz gören ulemaya göre temyiz yaşı, sözü hafızada tutma bakımından diğer yaşlara göre daha uygun bir yaştır.³²

Hasan-ı Basrî yedi yaşında namaz kılmak ve camiye gitmekle emrolunduğuna göre bu emre uygun olarak Hasan-ı Basrî, yedi yaşından on dört yaşına kadar yedi yıl boyunca Hz. Osman'ın arkasında namaz kılması bir hakikattir. Aynı namazlara doğal olarak Hz. Ali de gelmiş, o da Hz. Osman'ın arkasında namazını kılmıştır. Hz. Ali'nin Medine'den ayrılışı Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonradır. Hz. Ali Medine'den ayrıldığında Hasan-ı Basrî on dört veya on beş yaşlarındadır. Bu kesin tarihi bilgiye dayanarak semâın sâbitliğini savunanlar haklı olarak şu soruyu sormaktadırlar: “Yedi yıl boyunca her gün beş defa aynı camide beraber olan bu iki insanın beraberliği ve görüşmeleri nasıl inkâr edilebilir?”³³

Semâi kabul etmeyenler, Hz. Ali kendisine yapılan biatten sonra Medine'den ayrılıp Irak bölgesine Kûfe ve Basra'ya gittiğini, Hasan-ı Basrî'nin ise Medine'de kaldığını dolayısıyla bir daha hiçbir şekilde karşılaşmadıklarını temel görüş olarak ifade ederler.³⁴ Semâın sâbit olduğunu savunanlara göre ise Hasan-ı Basrî, Hz. Ali ile Medine'de görüştüğü gibi Basra'da da görüşmüş ve aralarında bazı konuşmalar cereyan etmiştir.

Hasan-ı Basrî'nin Medine'den ne zaman ayrıldığı konusunda ihtilaflar olsa da ilk el kaynakların genel kanaati, Sıffin Savaşı günlerinde Medine'den ayrılıp Basra'ya doğru yolculuğa başladığı yönündedir. Bu bilgiyi doğru kabul ettiğimizde Sıffin Vakası'nın 37/657 tarihinde vuku bulduğunu ve Hz. Ali'nin de 40/661 tarihinde şehit edildiğini göz önünde

31 Süyûtî, *el-Hâvî*, 2/123; Heytemî, *el-Fetâvâ*, 126; Gumârî, *Ali b. Ebî Tâlib*, 225.

32 İbn Hacer, *et-Telhisu'l-habîr*, 1/471; Ebû Abdillâh Bedreddin Ebî Abdillâh ez-Zerkeşî, *en-Nüket 'alâ Mukaddemeti İbnü's-Salâh*, thk. Zeynülabidin b. Muhammed (Riyâd: Edvâü's-selef, 1419/1998), 3/468; 'Aynî, *Nuhabü'l-efkâr*, 16/567.

33 Süyûtî, *el-Hâvî*, 2/123; Heytemî, *el-Fetâvâ*, 126.

34 Ebü's-Sa'âdât Mecdüddin el-Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-usûl fî ehâdisi'r-Rasûl*, thk. Abdülkâdir el-Arnâût (Dimeşk: Mektebetü'l-Halvânî, 1392/1972), 12/308; 'Aynî, *Nuhabü'l-efkâr*, 7/74.

bulundurduğumuzda Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali hayatta iken iki seneyi aşkın bir süre Basra'da mukim olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu süre zarfında zaman zaman Hz. Ali'nin Kûfe'den Basra'ya geldiği tarihi bir gerçeklik olarak ortada durmaktadır. Bezzâr (ö. 292/905) Hasan-ı Basrî'nin ağzından Hz. Ali'nin Basra'ya geldiğinde Basra Mescidi'nde namaz kıldırıldığını beyan etmektedir.³⁵ Bu bilgi ışığında Basra Camii'ni kendine mesken edinen Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'nin arkasında namaz kıldığını söylemek mümkündür.

Hadisçiler kabul etmese de Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) Hasan-ı Basrî ile Hz. Ali'nin Basra'daki beraberliklerine dair şu bilgiyi vermektedir: “Fitne çıktı ve kıssa anlatanlar zahir oldular. Bir seferinde Hz. Ali, Basra'ya gelip mescide uğradı ve “bizim mescidimizde kıssa anlatmayın,” diyerek kıssacıları mescitten çıkardı. Sonra Hasan-ı Basrî'nin yanına geldi. Hasan-ı Basrî, o anda hâl ve muamele (ahlâk) ilminden konuşuyordu. Hz. Ali, onu dinledi ancak onu mescitten çıkartmadı.³⁶ Bu bilgiyi Ebû Tâlib el-Mekkî'den aynen aktaran Gazzâlî (ö. 505/1111), kıssacıları mescitten çıkaran Hz. Ali'nin Hasan-ı Basrî'yi çıkarmama sebebi olarak onun ders halkasında âhîret, ölüm, nefsin kusurları, amellerin afetleri, şeytanın havatırı gibi konulardan bahsetmesini gerekçe gösterir.³⁷

Ebû'l-Kâsım el-Hüzelî (ö. 465/1073), Ebû Tâlib el-Mekkî ile Gazzâlî'den farklı olarak şu olayı anlatır: Hz. Ali, Hasan-ı Basrî'yi mescidde kıssa anlatırken gördü. Ona oğlum diye hitap etti ve ilmin afeti nedir? diye sordu. Hasan-ı Basrî: “tama'dır” cevabını verdi. “İlmin güzelliği nedir?” diye sordu, “kanaattır,” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ali, Hasan-ı Basrî'ye şöyle dedi: “Kıssa anlatmaya devam et. Allah sana hayırlar ih-san etsin.”³⁸ Bazı eserlerde de bu beraberlik ve konuşmaların dışında Hz. Ali'nin Hasan-ı Basrî ile musafaha ettiği bilgisi de yer almaktadır.³⁹

35 Ebû Bekir Ahmed b. 'Amr el-Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah - 'Âdil b. Sa'd (Medine: Mektebetü'l-'ulûm ve'l-hikem, 1988/2009), 9/26 (No. 3532).

36 Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, 1/256.

37 Gazzâlî, *İhyâ*, 1/35.

38 Ebû'l-Kâsım Yûsuf b. Ali el-Hüzelî, *el-Kâmil fi'l-kırâ'ât*, thk. Cemâl b. es-Seyyid Rüfâî (Kâhire: Müessesetü's-semâ, 1428/2007), 60.

39 Süyûtî, *el-Hâvî*, 2/125; 'Alâuddîn Ali b. Hüsâmeddîn el-Müttakî, *Kenzü'l-'ummâl fi süne-ni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayâtî - Safve es-Sekâ (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1401/1981), 9/221 (No. 25747).

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Mekkî, Hüzeli ve Gazzâlî gibi müellifler tarafından anlatılan bu tür bilgilere şiddetle karşı çıkmış ve bu anlatımların tamamen yalan ve uydurmadan ibaret olduğunu söylemiştir. İbn Teymiyye'ye göre Hasan-ı Basrî, Hz. Ali'ye talebe olmamış ve ondan hiçbir şey almamıştır. Hasan-ı Basrî ne Hz. Ali zamanında ne de Hz. Muaviye zamanında kıssa anlatmamıştır. Kıssa anlatması bunlardan sonradır.⁴⁰

İbn Teymiyye inkâr etse de Mekkî, Gazzâlî ve Hüzeli'nin verdiği bilgiler önemlidir. Verilen bilgilere göre Hasan-ı Basrî'nin Basra'da Hz. Ali ile aynı ortamda bulunduğunu ve aralarında konuşma geçtiğini söylemek mümkündür. Hatta Hz. Ali'nin Hasan-ı Basrî'ye "oğlum" diye hitap etmesi, daha önceden tanışıklığının var olduğunu gösterir. Hasan-ı Basrî'nin annesiyle birlikte Ümmü Seleme'nin yanında kalması, Hz. Ali'nin onu çocukluk yıllarından beri tanıdığı ve bildiği anlamına gelir. Hasan-ı Basrî'nin Basra'ya ne zaman geldiği konusunda farklı görüşler vardır. Bazı kaynaklarda Hz. Osman'ın vefatından sonra Basra'ya geldiği söylenirken bazı kaynaklar ise Sıffin Savaşı'ndan bir sene önce geldiği belirtilir. İbn Sa'd (ö. 230/845), Cemel Vakası'nda Basra'da olmayıp Sıffin Savaşı sırasında Medine'den ayrılıp Basra'ya geldiğini beyan etmektedir. Basra'ya geldikten sonra burayı mesken edinen Hasan-ı Basrî ölünceye kadar bu şehirde kalmıştır.⁴¹ Dolayısıyla Hasan-ı Basrî'nin , Hz. Ali'nin vefatına kadar iki seneyi aşkın bir süre Basra'da mukim olduğu ortadadır. Hz. Ali'nin de zaman zaman Basra'ya uğradığı tarihi bir gerçektir. Bu süre içerisinde aralarında hiçbir beraberlik ve görüşme olmamıştır, Hasan-ı Basrî, Hz. Ali'nin hiçbir sözünü işitmemiştir görüşü, tarihî verilere ve kaynakların verdiği bilgilere uygun değildir.

Hadîşçiler Hasan-ı Basrî'nin Hz. Osman'dan semâîni sahih kabul ederek onun: "Cuma hutbesi verirken Rasûlullah'ın minberinde Hz. Osman'ı gördüm... Onun köpekleri öldürmeyi emrettiğini, güvercinlerle oynamayı yasakladığını işittim" şeklindeki rivayetini⁴² delil gösterirler. Bu rivayetin

40 İbn Teymiyye, *Mecmû'ul-fetâvâ*, 13/244.

41 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kibrâ*, 7/157; 'Aynî, *Nuhabü'l-efkâr*, 7/74; Ebü'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-dürr fî tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer*, thk. İbrâhim Bâcis Abdülmecid (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1419/1999), 2/940.

42 عن الحسن قال رأيت عثمان بن عفان على منبر رسول الله صلى الله عليه وسلم، عليه قميصٌ فُوهِ محلول الزرِّ، وسمعته يقول: يأمر بقتل الكلاب، وينهى عن اللعب بالحمائم. bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/367; Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrût: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1409/1989), 441 (No. 1301); Ebü Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî,

açık ifadesine göre Hasan-ı Basrî, Hz. Osman'ı hutbe verirken minberde görmüş ve onun sözlerini işitmiştir.

Hasan-ı Basrî, Hz. Osman'ı sadece minberde değil birçok yerde görmüştür. Bir defasında onu tek başına Mescid'de battaniyeye sarılmış halde uyurken, bir defasında da iki davalı arasında karar verirken görmüştür.⁴³

Bu tür rivayetlerden dolayı Ebû Zür'a dışında mutekaddim hadis uleması, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Osman'dan semâını sâbit ve sahih kabul ederler.⁴⁴ "Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâi var mı?" sorusuna Yahyâ b. Ma'în kesin bir şekilde: "O, Hz. Ali'den hiçbir şey işitmedi" derken, "Peki Osman b. Affân'dan bir şey işitti mi?" sorusuna Hasan-ı Basrî'nin: "Onu minberde gördüm, köpeklerin katledilmesini emretti" sözünü delil getirerek Hz. Osman'dan semâının vuku bulduğunu söylemiştir.⁴⁵

İbn Sa'd gibi hadis ve tarih âlimi bir müellif eserine "Hasan-ı Basrî, Hz. Osman öldürüldüğünde on dört yaşında idi, onu hem gördü hem de onun sözünü işitti," kaydını düşmüştür.⁴⁶ Buhârî (ö. 256/870) de Hasan-ı Basrî'nin Hz. Osman'ın köpeklerin öldürülmesini emrettiğine dair rivayeti *el-Edebü'l-müfred* adlı eserine almıştır.⁴⁷

İbn Hacer ve Zehebî gibi hadis alimleri de Hasan-ı Basrî'nin çok defa hutbede Hz. Osman'ın sözünü işittiğini belirtmişlerdir.⁴⁸ İbn Kesîr Hasan-ı Basrî'nin "Hz. Osman'dan işittim" şeklindeki sözünün Hz. Osman'dan semâının sâbitliğine kesin delil olduğu görüşündedir. İbn Kesîr'e göre Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Buhârî bu rivayeti sahih yollarla Hasan-ı Basrî'den tahric etmişlerdir.⁴⁹

Başta Süyûtî gibi bazı âlim ve sûfîler, hadis ulemasına şu hatırlatmayı yapıyorlar. Zikredildiği gibi Hasan-ı Basrî'nin Hz. Osman'dan semâi

es-Sünenü'l-kübrâ, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 6/11 (No. 11013); Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdülmu'tî Emin Kal'acı (Karâtîşî: Câmi'atü'd-dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1412/1991), 8/175 (No. 11540); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kâhire: Dârü'l-hadîs, 1416/1995), 1/388 (No. 521); Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 15/101.

43 Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 1/60; Taberî, *Târîhu'l-ümem*, 2/679.

44 İbn Ma'în, *Târîhu İbn Ma'în*, 4/260; İbnü'l-Medîni, *el-İlel*, 51; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 2/231-233.

45 İbn Ma'în, *Târîhu İbn Ma'în*, 4/260.

46 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/157.

47 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 441.

48 Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/25.

49 Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, nşr. Sâmî b. Muhammed Sellâme (Riyâd: Dâru tayyibe, 1420/1999), 3/401.

sâbit ve sahihse o zaman ne den Hz. Ali'den semâî sâbit ve sahih olmasın? Semâîn sabitliğine dâir Hz. Osman'da var olan hususlar Hz. Ali'de fazlasıyla vardır. Hasan-ı Basrî, Hz. Osman öldürüldüğünde on dört yaşında idi. Hz. Ali, 35/656 yılı Zilhicce'nin on sekizi cuma günü biat almaya başladı. Medine'de yaklaşık altı ay kadar kalarak biat almaya devam etti. Bu süre zarfında Müslümanların başı olarak imamete geçip beş vakit namaz kıldırды, cuma hutbesi verdi, farklı mevzularda hutbeler irat etti. Hz. Ali hilafet makamına geçtiğinde Hasan-ı Basrî on dört yaşında ve Medine'de meskûn idi. Bu anlatılan bilgiler ışığında Hz. Ali'nin kiraatini, hutbesini, farklı konulardaki sözlerini nasıl işitmez?⁵⁰

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâîn varlığını kabul edenler, “enne'l-müsbite mukaddemün 'ala'n-nâfi” usul kaidesini hatırlatır ve konu hakkında bu kaideyi delil getirirler. Bu kaide görüşlerin tearuzu halinde nasıl bir yol tercih edileceğini beyan etmektedir. Şöyle ki, bu kaideye göre yok diyerek nefyeden kimsenin görüşü değil, var diyerek ispat eden kimsenin görüşü tercih edilir. Çünkü müsbit yani var diyerek ispat eden, nâfiden yani yok diyerek nefyedenden daha fazla bir bilgiye sahiptir.⁵¹ Bu usul kaidesini hatırlatan Süyûtî, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâî yok diyen hadisçilerin görüşü değil, var diyen kimselerin görüşlerinin tercih edilmesi gerektiği kanaatindedir.

3.2.Nakli Deliller

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâînı savunanlar sadece aklî ve tarihî deliller değil bunun yanında çok sayıda naklî deliller de ortaya koyarlar. Bu nakli delillerin daha iyi anlaşılması için Hasan-ı Basrî'nin hadisciliğine dair bazı hususları zikretmek yerinde olacaktır. O, tâbiîn neslinin çok hadis rivayet eden isimlerinden birisidir. Hadisçiler, onu sika ve me'mûn kabul etmişler, bunun yanında irsâl ve tedlîs ile maruf olduğunu, hadisleri yer yer manaya göre rivayet ettiğini söylemişlerdir. İbnü'l-Medîni ve Ebû Zür'a gibi çok sayıda hadis alimi, Hasan-ı Basrî'nin mürsellerini sahih kabul ederken bir kısım alimler ise zayıf kabul etmişlerdir.⁵²

50 Süyûtî, *el-Hâvî*, 2/123; İbnü'l-Cezerî, *Menâkıbü'l-Esedi'l-Ğâlib*, 84-86.

51 Süyûtî, *el-Hâvî*, 2/122; Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, 2/142.

52 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 6/124; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/26; İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh*, 3/15; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/157; Muhammed Nâsiruddîn b. el-Hâc Nûh el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevzû'a ve eseruha's-seyyia fi'l-ümme* (Riyad: Dâru'l-marife, 1412/1992), 12/666, 14/353.

İbnü'l-Medînî sika râvîlerin Hasan-ı Basrî'den naklettiği mürseller sahihtir derken Ebû Zür'a: "Dört hadis hariç Hasan-ı Basrî'nin "kale Rasullullah" diye rivayet ettiği hadislerin hepsinin aslını buldum" diyerek Hasan-ı Basrî'nin sika ve me'munluğuna vurgu yapmıştır.⁵³

Esasında irsâl yani senedde yer alan sahâbîyi zikretmeksizin doğrudan Hz. Peygamber'e isnad etme hususu sadece Hasan-ı Basrî'de değil tâbîin neslinin büyüklerinin birçoğunda görüldüğünü bilmek gerekir. Onlardan Medine'de Saîd b. el-Müseyyeb'i (ö. 94/713), Mekke'de 'Atâ b. Ebî Rebâh'ı (ö. 114/732), Mısır'da Saîd b. Ebî Hilâl'i (ö. ?), Şam'da Mekhûl'ü (ö. 112/730) ve Kûfe'de İbrâhim en-Neha'î'yi (ö. 96/714) zikretmek yerinde olacaktır.⁵⁴

Hasan-ı Basrî'nin hadisleri mürsel olarak rivayeti konusunda çok şey söylenebilir. Ancak konumuzla alakalı olarak Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-kemâl* adlı eserinde verdiği şu bilgi önem arz eder: "Yûnus b. 'Ubeyd; Hasan-ı Basrî'ye: 'Ey Ebû Saîd! Sen Rasûlullah'a yetişmediğin halde "kâle Rasûlullah" diyorsun, bu durum nedir (böyle demenin sebebi nedir?)" diye sorar. Bu soruya Hasan-ı Basrî şöyle cevap verir: 'Ey kardeşimin oğlu! Sen bana öyle bir soru sordun ki senden önce hiçbir kimse bana böyle bir soru sormadı. Şayet senin benim yanında bir değer olmasaydı, sana bu konuda cevap vermezdim. Bildiğin gibi ben Haccâc zamanında yaşadım. Benden kâle Rasûlullah şeklinde işittiklerin esas olarak Hz. Ali'dendir. Zira ben Hz. Ali'nin ismini zikredemeyeceğim bir dönemde yaşadım.'⁵⁵

Mizzî'nin eserine kaydettiği bu bilgi Hasan-ı Basrî ile Hz. Ali arasında talebe hoca ilişkisinin varlığını ve Hasan-ı Basrî'nin mürsel rivayetlerinin kaynağının Hz. Ali olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hasan-ı Basrî, zulmiyle meşhur olan Emevî valisi Haccâc'tan (ö. 95/714) çekindiği için Hz. Ali'nin adını zikretmeyip hadisi doğrudan Hz. Peygamber'e isnad etmiştir. Kaynaklarda Hasan-ı Basrî ile Haccac arasında bazı olumsuz durumlar zikredilir. Haccâc, Hasan-ı Basrî'yi öldürmek istemiş, Hasan-ı

53 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 2/265.

54 İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-usûl*, 1/115-116; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbüri, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-hadîs*, thk. Es-Seyyid Muazzam Hüseyin (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1397/1977), 67.

55 Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 6/124.

Basrî de Halife Abdülmelik b. Mervân'a (ö. 86/705) yazdığı uzunca bir mektubunda Haccâc'ı şikâyet etmiştir.⁵⁶

Belâzürî'nin kaydettiğine göre Haccâc, Hasan-ı Basri'ye Hz. Ali'yi sormuş, Hasan-ı Basrî de Hz. Ali'nin faziletine dair sözler söylemiştir. Bunun üzerine Haccac kızarak: "Bunları mescidimizde anlatma!" diye ikazda bulunmuştur.⁵⁷ Bu tür ikazlardan sonra başına neyin geleceğini tahmin eden Hasan-ı Basrî yedi yıl boyunca Haccâc'tan gizlenmiş ve Haccâc'ın ölüm haberi kendisine ulaşınca şükür secdesi yaparak şöyle demiştir: "Allah'ım sen onu öldürdüğün gibi onun sünnetini (uygulamalarını) da yok et."⁵⁸

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semânı kabul edenler onun Hz. Ali'den hem merfû hem de mevkuf olarak rivayet ettiği çok sayıda nakli delili de ortaya koymuşlardır. Burada nakli deliller içerisinde semân yani talebenin hadisi hocasından bizzat duyarak alması şeklindeki yöntemin en muteber ve en değerli hadis alma yöntemi olduğunu hatırlatmak gerekir.⁵⁹

3.2.1. "عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ" Senediyle Nakledilen Merfû Rivayetler:

a) "Hz. Ali şöyle demiştir: Rasûlullah bir gün bize: 'Kadın için hangi şey daha hayırlıdır?' diye sordu. Biz buna cevap veremedik. Fâtıma'nın yanına gittiğimde: 'Ey Muhammed'in kızı Rasûlullah bize bir mesele sordu ancak biz bu soruya cevap veremedik' dedim. Fâtıma: 'Size ne sordu?' dedi. Ali: 'Bize kadın için en hayırlı olan nedir?' diye sordu. Fâtıma: 'Cevabı bilemediniz mi?' dedi. Ali: "hayır bilemedik" dedi. Bunun üzerine Fâtıma: 'Kadının erkeği, erkeğin de kadını görmemesinden daha hayırlı bir şey yoktur' dedi. Akşam Rasûlullah'ın huzurunda oturunca ona şöyle dedim: 'Yâ Rasûlullah! Siz bize bir mesele sormuştunuz ancak biz bu soruya cevap verememiştik. Ancak şimdi cevabını verebiliyorum: "Kadının erkeği, erkeğin de kadını görmemesinden daha hayırlı bir şey

56 Hüzeli, *el-Kâmil*, 59-60.

57 Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzürî, *Cumel min ensâbi'l-eşraf*, thk. Süheyl Zükkâr ve Rıyâd ez-Zerkulî (Beyrût: Dâru'l-fikir, 1417/1996), 2/148.

58 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş (Kâhire: Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964), 9/342.

59 Celâleddin es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî (Hadis Usûlü)*, çev. Muhammed Enes Topgül - Faik Akcaoglu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 2/774-276; İsmail Lütü Çakan, *Hadis Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 2008), 51.

yoktur.’ Rasûlullah: ‘Bunu kim söyledi?’ dedi. ‘Fâtîma’ dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: Doğru söylemiştir. O benim bir parçamdır’ dedi.”⁶⁰

b) “Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Üç şahıstan kalem (sorumluluk) kaldırıldı: Uyanıncaya kadar uyuyandan, bulûğa erinceye kadar çocuktan ve akli başına gelinceye kadar deliden.”⁶¹

Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915) ve Beyhakî (ö. 458/1066) gibi çok sayıda hadis âlimi eserlerine almışlardır. Ahmed b. Hanbel hadis hakkında bir menfi bir söz söylememişken Tirmizî ise hasen-i ğarîb nitelemesinde bulunmuş ve “Hasan-ı Basrî’nin Hz. Ali’den semâını bilmiyoruz” kaydını düşmüştür. Hâkim (ö. 405/1014) hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiş Zehebi de bu konuda Hâkim’in görüşüne tabi olmuştur.⁶²

c) “Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ‘Salâtü’l-vustâ (orta namaz), salâtü’l-asırdır (ikinci namazdır).”⁶³

d1) “Hz. Ali şöyle demiştir: ‘Meziye mübtela olan bir adamdım. Bu durumu Nebî’ye (s.a.v) sordum. O da: “Abdest” gerekir’ dedi.”⁶⁴

d2) “Hz. Ali şöyle buyurdu: ‘Bende mezi akıntısı oluyordu. Kızı nikahımda olduğu için bunu Rasulûllah’a sormaktan utandım. Bu sebeple Mikdâd’a bu konuyu Rasûlullah’a sormasını emrettim.’ Onun rivayetine göre Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Her güçlü erkeğin mezi (akıntısı) olur. Akıntı meni olduğunda gusül, mezi olduğunda ise abdest gerekir.”⁶⁵

عن الحسن البصري قال قال علي بن أبي طالب: قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم: “أي شيء خير للمرء؟ 60 فلم يكن عندنا لذلك جواب، فلما رجعت إلى فاطمة قلت: يا بنت محمد! إن رسول الله صلى الله عليه وسلم سألنا عن مسألة فلم ندر كيف نجيبه! فقالت: وعن أي شيء سألكم؟ فقلت: أي شيء خير للمرء؟ قالت: فما تدرين ما الجواب؟ قلت لها: لا، فقالت: ليس خير من أن لا ترى رجلا ولا يراها، فلما كان العشي جلسنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت له: يا رسول الله! إنك سألتنا عن مسألة فلم نجيبك فيها، ليس للمرأة شيء خير من أن لا ترى رجلا ولا يراها، قال: ومن قال ذلك؟ قلت: فاطمة، bk. Ebü’l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *es-Sâlis ve’s-semânün mine’l-fevâidü’l-efrâd*, thk. Hallâf Mahmûd (Beyrût: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1423/2002), 2/357; Müttakî, *Kenzü’l-‘ummâl*, 16/601

عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّاسِ حَتَّى يَسْتَقْبِطَ وَعَنْ 61 الصَّبِيِّ حَتَّى يَشَبَّ وَعَنِ الْمَعْنُوِّ حَتَّى يَغُفَلَ bk. Tirmizî, “Hudûd”, 1 (No.1423); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/20 (No. 956);

Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 6/488 (No. 7306); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 8/460 (No.17213).

62 İbn Hacer, *et-Telhîsü’l-habîr*, 1/468.

63 bk. Müttakî, *Kenzü’l-‘ummâl*, 2/363 (No. 4257).

64 bk. *Bezzâr, Müsnedü’l-Bezzâr*, 2/177 (No. 552).

65 عن الحسن، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: كُنْتُ أَجِدُ مَذْيًا، فَأَمَرْتُ الْمِقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ لِأَنِّي أَتَيْتُهُ عِنْدِي 65 فَنَسَخَيْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ، فَقَالَ: إِنَّ كُلَّ فُلٍ يُمَذِّي، فَإِذَا كَانَ الْمَنِيُّ فِيهِ الْغُسْلُ، وَإِذَا كَانَ الْمَذْيُ فِيهِ الْوُضُوءُ 1. kb. Ebi Şeybe,

3.2.2. “عَنِ الْحَسَنِ سَمِعْتُ عَلِيًّا يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ” Şeklindeki Merfû Rivayet:

“Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ‘Ümmetim, yağmur misali gibidir.’⁶⁶

Bu hadis, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâının en güçlü delili olarak gösterilir. Bu hadisin senedinde Hasan-ı Basrî, sarîh olarak Hz. Ali'den işittim (semâ) lafzını kullanmıştır. Hadis, Cüveyriye b. Eşres, ‘Ukbe b. Ebi’s-Sahbâ el-Bâhilî senediyle Hasan-ı Basrî’ye uzanmakta Hasan-ı Basrî de bizzat Hz. Ali'den işittiğini net olarak ifade etmektedir. Süyûtî bu sened zinciriyle hadisin Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’inde⁶⁷ yer aldığını bildirmiştir.

Hadis âlimi İbnü’s-Sayrafî, bu rivayetin, Hasan-ı Basrî’nin Hz. Ali’den semâına sarîh bir nass ve ayrıca hadisin râvîlerinin sika olduğunu söylemiştir.⁶⁸ *Kenzü’l-ummâl*’ın adlı eserin müellifi Müttakî (ö. 975/1567) de İbnü’s-Sayrafî ile aynı görüştedir. Ona göre bu isnad Hasan-ı Basrî’nin Hz. Ali’den semâına yani onun sözünü işittiğine açık delildir.⁶⁹ Hasan-ı Basrî bu hadisi Hz. Ali dışında ‘Imrân b. Husayn senediyle de rivayet etmiştir.⁷⁰

3.2.3. “عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ” Şeklindeki Mevkûf Rivayetler:

Hasan-ı Basrî’nin Hz. Ali’den naklettiği şu mevkuf rivayetler, Hasan-ı Basrî’nin Hz. Ali’nin talebesi olduğunu savunanlar için önemli deliller arasındadır:

a) “Hz. Ali çocukların birbirlerine karşı şehadetini caiz görür ancak yetişkinlere karşı şehadetlerini ise caiz görmezdi.”⁷¹

el-Musannef, 1/87 (No. 967); Beyhakî, *Şü’abü’l-îmân*, 1/90 (No. 972).

⁶⁶ ثَنَا جَوْرِيرَةُ بْنُ أَثْرَسَ قَالَ: أَنَا عَقِبَةُ بْنُ أَبِي الصَّهْبَاءِ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَثَلُ أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ».

⁶⁷ Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’ine baktığımızda böyle bir senedle bu hadisi tespit edemedik. bk. Ebû Ya’lâ Ahmed b. Ali et-Temîmî, *Müsnedü Ebî Ya’lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dimeşk: Dâru’l-Me’mûn li’t-türâs, 1404/1984). Yakın zaman hadis âlimlerinden Nâsırüddin el-Elbânî (ö.1420/1999) de aynı şekilde bu hadisi Ebû Ya’lân’ın *Müsned*’inde bulamadığını söylemiştir. Elbânî’nin beyanına göre bu hadis umulur ki Ebû Ya’lân’ın *Müsnedü’l-kebîr* adlı eserindedir. Ancak bu eser kayıptır. bk. Ehli’l-hadîs, “Mültekâ Ehli’l-hadîs” (Erişim 17 Temmuz 2025.)

⁶⁸ Süyûtî, *el-Hâvî*, 2/123; Sehâvî, *el-Cevâhir*, 2/938.

⁶⁹ Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 10/261.

⁷⁰ عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَثَلُ أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يَخْرُجُ مِنَ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ كَانَ يَجِيزُ شَهَادَةَ الصَّبِيَّانِ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَا يَجِيزُ شَهَادَتَهُمَا عَلَى غَيْرِهِمَا مِنَ الرِّجَالِ».

⁷¹ bkz. Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es- San‘ânî, *Musannefû Abdürrezzâk*, thk. Habîburrahmân el-E’zamî (Beyrût: el-Mektebü’l-İslâmî, 1403), 8/350 (No. 15504); Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannefî’l-ehâdis ve’l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü’r-rüşd, 1409), 4/360 (No. 21048); Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 3/326 (No. 3148).

b) “Hz. Ali, güneş tutulmasında dört secde olmak üzere beş rekatlı namaz kıldı.”⁷²

c) “Hz. Ali, karısını öldüren bir adam hakkında şöyle dedi: “Eğer (velileri) isterseler onu öldürürler ve kan parasının yarısı kadar ceza öderler.”⁷³

d) “Hz. Ali, “îlâ” hakkında: ‘Dört ay geçtiğinde bâin talak gerçekleşir’ dedi”⁷⁴

e) “Hz. Ali, diyete on iki bin olarak hükmetti.”⁷⁵

f) “Hz. Ali, dedeyi (mirasta) kardeşlerle beraber altıda bir oranında ortak ederdi.”⁷⁶

g) “Hz. Ali, “Onların göğüslerindeki kini çekip aldık...” Hicr, 15/47. âyetine dair şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki bu âyet bizim yani Bedir Savaşı’na iştirak edenler hakkında nâzil oldu.”⁷⁷

h) “Hz. Ali, “...Secdelerin arkalarında...” Kaf, 50/40. âyeti hakkında “akşamdan sonra kılınan iki rekât namazdır” dedi”⁷⁸

i) “Hz. Ali şöyle buyurdu: “Hacamat yapanın ve yaptıranın orucu bozulur.”⁷⁹

j) “Hz. Ali şöyle buyurdu: “Kim ihramlıyken evlenirse eşini ondan çeker alırsız ve nikahına izin vermeyiz.”⁸⁰

j) “Hz. Ali şöyle buyurdu: “Mükrehin (zorlanan) kimsenin talakı olmaz.”⁸¹

72 عن الحسن البصري أن علياً صلى في كسوف الشمس خمس ركعات وأربع سجعات bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/459 (No. 6326); Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen*, 5/151 (No. 7127); Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 8/422
73 عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ عَلِيًّا قَالَ فِي رَجُلٍ قَتَلَ امْرَأَتَهُ، قَالَ إِنْ شَاءُوا قَتَلُوهُ وَغَرِمُوا بِنَصْفِ الدِّيَةِ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/362.

74 عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ عَلِيًّا قَالَ فِي الْإِبِلَاءِ إِذَا مَضَتْ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ بَانَتْ بِتَطْلِيفَةٍ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 4/478.

75 عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَضَى بِالدِّيَةِ اثْنِي عَشَرَ أَلْفًا bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î, *el-Ümm* (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1410/1990), 7/186; Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen*, 12/111 (No. 5134); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/139 (No. 16181).

76 عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ عَلِيًّا كَانَ يَشْرِكُ الْجَدَّ مَعَ الْإِخْوَةِ إِلَى السَّدَسِ bk. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, 4/1918 (No. 2963).

77 عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ فِينَا وَاللهِ أَهْلُ بَدْرٍ نَزَلَتْ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/438

78 عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ (وَأَذْبَارُ السُّجُودِ) قَالَ: الرُّكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرَبِ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 22/380

79 عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ أَطْفَرَ الْحَاجِمَ وَالْمَحْجُومَ bk. Abdürrezzâk, *Musannefû Abdürrezzâk*, 4/210 (No. 7524); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/304 (No. 9305); Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/326 (No. 3149); Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Şü'abü'l-imân*, thk. Muhammed es-Saîd Bisiyûnî (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1410), 3/50 (No. 9397).

80 عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ عَلِيًّا قَالَ مَنْ تَزَوَّجَ وَهُوَ مُحْرَمٌ نَزَا عَنْهَا امْرَأَتَهُ، وَلَمْ يَنْزِ نِكَاحَهُ bk. Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen*, 10/185 (No. 4478).

81 عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَا طَلَاقَ لِمُكْرَمٍ bk. Şâfi'î, *el-Ümm*, 7/183; Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen*, 11/71 (No. 5471); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/586 (No. 15101).

k) “Hz. Ali şöyle buyurdu: “Ezanı işitip te namaza gelmeyen kimsenin, özrü varsa istisna ancak kıldığı namaz, başını kurtaramaz.”⁸²

l) “Hz. Ali şöyle buyurdu: “el-Haliyye, el-beriyye, el-bette, el-bâin ve el-haram (gibi lafızlarla üç kere boşanan kadın) başka bir koca ile nikahlamadıkça helal olmaz.”⁸³

m) “Hasan-ı Basri: ‘Medine’de Hz. Ali’yi gördüm. Bir ses işitti ve bu nedir?’ diye sordu. ‘Hz. Osman öldürüldü,’ dediler. Hz. Ali iki veya üç kere şöyle dedi: ‘Ey Allahım! Sen şahit ol ki ben bu işe razı değilim ve bu durumu desteklemiyorum.’”⁸⁴

Kaynaklardan Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den daha başka mevkuf rivayetlerini tespit etmek mümkündür. Ancak makalenin hacmini düşünerek meramın ifadesi açısından bu kadarı yeterli olacaktır.

Sonuç

Sûfîler, Hasan-ı Basrî'nin, Hz. Ali'den semâi meselesini sadece hadis alma ve hadis işitme meselesi olarak değil bilakis kendi düşüncelerinin sağlam bir temele oturup oturmadığının tespiti açısından özel öneme sahip bir mesele olarak görmüşlerdir. Sûfîler açısından semânın sâbitliği, Hasan-ı Basrî hakkındaki görüşlerinin sağlamlığı anlamına gelirken, semânın sâbit olmaması ise görüşlerinin tamamen temelsiz ve asılsız olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü sûfîler, tarikat silsilesinde görüldüğü üzere Hasan-ı Basrî'yi Hz. Ali'nin talebesi olarak kabul etmişler ve tasavvufî eğitimini ve zikir telkini Hz. Ali'den aldığını ve onun elinden de hırka giydiğini savunmuşlardır.

Buna karşın mütekaddim hadis alimlerinin ekseriyeti Hasan-ı Basrî, Hz. Ali'den hiçbir şey işitmedi ve aralarında herhangi bir beraberlik ve görüşme söz konusu değildir görüşünde olmuşlardır. Müteahhir hadis

82 bk.İbn Ebî Şeybe, *el-Mu-sannef*, 1/303 (No. 3470); Beyhakî, *Şü'abü'l-îmân*, 1/345 (No. 3489).

83 عن الحسن , عن علي , قال الخليفة والبرية والبنية والبنان والحرام ثلاثا لا تجل لهم حتى تتكح زواجا

bkz. Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şüayb Arnavût - Hasan Abdülmün'im Şiblî (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1424/2004), 5/58 (No. 3976).

84 عن الحسن قال شهدت عليا بالمدينة وسمع صوتا فقال ما هذا قالوا قيل عثمان قال اللهم إني أشهدك إني لم أرض ولم أمالي، bk. Ebü'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan el-Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*, thk. Ahmed b. Said b. Hamdân (Suûdiyye: Dâru tayyibe, 1423/2003), 8/1464; Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 13/91 (No. 36313).

uleması da üstatlarının görüşüne tabi olarak onlar da semâin varlığını kabul etmemişlerdir. Hadisçilerin bu görüşte olmalarının temelinde Hasan-ı Basrî'nin irsâl ve tedlîsi çokça tercih etmesini görmek gerekir. Hadisçiler konu hakkında semâi sâbit olmayan bir kimsenin talebeliği de sabit ve mümkün değildir diyerek sûfilere karşı net bir tavır içerisinde olmuşlardır.

Hadisçilerle sûfiler arasındaki bu karşılıklı kutuplaşma ekseninde bazı âlimler, sûfilerin yanında yer alarak semâin sâbitliğini ispata çalışmışlardır. Bu alimler içerisinde Süyûtî'yi özellikle zikretmek gerekir. Bu yönüyle o kendinden sonrakiler için önemli bir kaynak olmuştur. Başta Süyûtî olmak üzere semâin varlığını savunan alimlerin ortaya koydukları aklı ve naklî delillere bir bütün halinde baktığımızda Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den semâinin sâbit ve sahih olduğunu, hadis ulemasının görüşlerinin sağlam bir zemine oturmadığını sadece inkâr (kabul etmeme) düzeyinde kaldığını söylemek mümkündür

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / *The author declared that there is no conflict of interest.*

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / *The author declared that this study has received no financial support.*

Etik Beyan / Ethics Statement: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / *This study does not require ethics committee approval, as it is based exclusively on a literature review and data obtained from published sources.*

Yapay Zeka Kullanımı / Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. *No AI-based tool or application was used at any stage of the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and the principles of academic ethics.*

Kaynakça

- ‘Aclûnî, Ebû'l-Fedâ İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve mezîlû'l-ilbâs*. thk. Abdülhamîd b. Ahmed. 2 cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-'asriyye, 1420/2000.
- ‘Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn. *Nuhabü'l-efkâr fî tenkihi mebâni'l-ahbâr fî Şerhi Me'âni'l-âsâr*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim. 19 cilt. Katar: Vüzâratü'l-evkâf, 1429/2008.
- Abdülhay, b. Fahrudîn b. Abdilâlî. *el-İ'lâm bimen fî târihi'l-Hind*. 8 cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1420/1999.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San'ânî. *Musannefû Abdürrezzâk*. thk. Habîburrahmân el-E'zamî. 11 cilt. Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 cilt. Kâhire: Dârü'l-hadîs, 1416/1995.
- Aydınî, Abdullah. “Hasan Basri: Hayatı ve Hadîs İlmindeki Yeri”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (Haziran 1988), 91-111.
- Belâzürî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Cumel min ensâbi'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zükkâr Rıyâd ez-Zerkulî. 13 cilt. Beyrût: Dâru'l-fikir, 1417/1996.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir ‘Atâ. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Mârifetü's-sünen ve'l-âsâr*. thk. Abdülmü'tî Emin Kal'acî. 15 cilt. Karâtîşî: Câmî'atü'd-dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1412/1991.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Şü'abü'l-îmân*. thk. Muhammed es-Saîd Bisîyûnî. 7 cilt. Beyrût: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1410.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. ‘Amr. *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah - ‘Âdil b. Sa'd. 18 cilt. Medine: Mektebetü'l-'ulûm ve'l-hikem, 1988/2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Beyrût: Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1409/1989.
- Çakan, İsmail Lütfî. *Hadis Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 2008.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer. *es-Sâlis ve's-semânün mine'l-fevâidü'l-efrâd*. thk. Hallâf Mahmûd. 2 cilt. Beyrût: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1423/2002.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şüayb Arnavût - Hasan Abdülmün'im Şiblî. 5 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1424/2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân. *Sünenü'd-Dârimî (Müsnedü'd-Dârimî)*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 cilt. Su'ûdiyye: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullah el-İsfehânî. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-Arabî, 1394/1974.
- Ebû Tâlib Mekkî, Muhammed b. Ali. *Kütü'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-Mahbûb*. thk. Asım İbrahim el-Kayâlî. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1426/2005.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali et-Temîmî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 13 cilt. Dîmeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, 1404/1984.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn b. el-Hâc Nûh. *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevzû'a ve eseruha's-seyyia fî'l-ümme*. 14 cilt. Riyad: Dâru'l-marîfe, 1412/1992.

Eyyup Akdağ

- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu 'ulûmiddîn*. 4 cilt. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, ts. Geylânî, Abdülkâdir. *Füyuzât-ı Rabbâniyye*. çev. Celal Yıldırım. İstanbul: Beyda Yayınevi, 1995.
- Gumârî, Ahmed b. Muhammed b. Sıddîk. *Ali b. Ebî Tâlib İmâmü'l-'ârifîn (el-Burhânü'l-celî fî tahkîkî intisâbî's-sûfiyye ilâ 'Alî)*. thk. Mürsî Muhammed Ahmed. Kâhire: Matbaatü's-seâde, 1389/1969.
- Hâkim Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *Ma'rifetü 'ulûmî'l-hadîs*. thk. Es-Seyyid Muazzam Hüseyin. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1397/1977.
- Hüzeli, Ebü'l-Kâsım Yûsuf b. Ali. *el-Kâmil fî'l-kırâ'ât*. thk. Cemâl b. es-Seyyid Rüfâ'î. Kâhire: Müessesetü's-semâ, 1428/2007.
- İbn 'Acîbe, Ebü'l-'Abbâs Ahmed b. Muhammed. *el-Bahru'l-medîd*. 8 cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1423/2002.
- İbn 'Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasan. *Târîhu medîneti Dimaşk*. nşr. Muhibbiddîn Ebî Sa'îd Ömer b. Garâme el-'Amravî. 80 cilt. Beyrût: Dârü'l-fikir, 1415/1995.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Merâsîl*. thk. Şükrüllah Nî'metullah Kûcânî. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1397.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed. *el-Musanneffî'l-ehâdis ve'l-âsar*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 cilt. Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 1409.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali el-'Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 12 cilt. Hindistan: Matbaatü Dâireti'l-Mâ'ârifî'n-Nizâmîyye, 1326.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali el-'Askalânî. *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-râfi'l-kebîr*. 4 cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1419/1989.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. nşr. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. 21 cilt. Kâhire: Dâru hecr, 1418/1997.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm*. nşr. Sâmî b. Muhammed Sellâme. 8 cilt. Riyâd: Dâru tayyibe, 1420/1999.
- İbn Ma'in, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ. *Târîhu İbn Ma'in*. thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf. 4 cilt. Mekke: Merkezü'l-bahsi'l-ilmî, 1399/1979.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. İhsân Abbas. 8 cilt. Beyrût: Daru Sâdır, 1968.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-'Abbâs Takîyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. nşr. Enver el-Bâz - 'Âmir el-Cezzâr. 37 cilt. Mısır: Dârü'l-vefâ, 1426/2005.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *Menâkıbü'l-Esedi'l-Ğâlib*. thk. Târik et-Tantâvî. Kâhire: Mektebetü'l-Kur'an, 1994.
- İbnü'l-Esir, Ebü's-Sa'âdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed. *Câmi'u'l-usûl fî ehâdisi'r-Rasûl*. thk. Abdülkâdir el-Arnâût. 12 cilt. Dimeşk: Mektebetü'l-Halvânî, 1392/1972.
- İbnü'l-Medîni, Ebü'l-Hasan Ali b. Abdillâh. *el-'İlel*. thk. Muhammed Mustafa el-Azamî. Beyrût: el-Mektebe el-İslâmîyye, 1980.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Ömer b. Ali. *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*. thk. Dâru'l-Fellâh. 36 cilt. Dimeşk: Dârü'n-Nevâdır, 1429/2008.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Ömer b. Ali. *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkı'a fi's-Şerhi'l-kebîr*. thk. Mustafa Ebü'l-Ğayz - Abdullâh b. Süleymân. 9 cilt. Riyâd: Dâru'l-hicre, 1425/2004.

Hasan-ı Basrî'nin Hz. Ali'den Semâi Meselesinde Sûfiler İle Hadisçiler Arasındaki İhtilaf

- Kâfî, Ebû Bekir. *Menhecü'l-İmâm el-Buhârî fî tashîhi'l-ehâdis*. Beyrût: Dâru İbn Hazım, 1422/2000.
- Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk. *et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*. nşr. Ahmed Şemseddîn. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî İbrâhîm Atfîş. 20 cilt. Kâhire: Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, 1384/1964.
- Kübra, Necmüddîn. *Tasavvufî Hayat*. çev. Mustafa Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Lâlekâî, Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan. *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*. thk. Ahmed b. Said b. Hamdân. 9 cilt. Suûdiyye: Dâru tayyibe, 1423/2003.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahmân. *Tuhfetü'l-eşraf bi ma'rifeti'l-etraf*. thk. Abdüssamed Şerefüddîn. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-kemâl*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 35 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1400/1980.
- Müttakî, 'Alâuddîn Ali b. Hüsâmeddîn. *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. thk. Bekrî Hayâtî, Safve es-Sekâ. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1401/1981.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasan Abdülmün'im Şibli. 10 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.
- Nevevî, Ebû Zekerriyyâ Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*. thk. Mustafa Abdülkâdir 'Atâ. 4 cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman. *el-Cevâhir ve'd-dürer fî tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer*. thk. İbrâhîm Bâcis Abdülmecîd. 3 cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1419/1999.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân. *el-Makâsîdül-hasene*. thk. Muhammed Osman el-Haşet. Beyrût:Dârü'l-kütübî'l-'Arabî, 1405/1985.
- Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir. *el-Hâvî li'l-fetâvâ*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-fikir, 1424/2004.
- Süyûtî, Celâleddîn. *Tedribü'r-râvî (Hadis Usûlü)*. çev. Muhammed Enes Topgöl-Faik Akcaoğlu. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Şâfî'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 cilt. Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1410/1990.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târihu'l-ümme ve'l-mülûk (Târihu't-Taberî)*. 5 cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1407.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'an*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî (el-Câmi'u'l-kebir)*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-ğarbi'-İslâmî, 1998.
- Tûsî, Ebû Nasr es-Serrâc. *el-Lüma'*. thk. Abdulhalîm Mahmûd - Abdülbâkî Surûr. Mısır: Dârü'l-kütübî'l-hadîse, 1380/1960.
- Vekî', Ebû Bekir Muhammed b. Halef. *Ahbâru'l-kudât*. thk. Abdülaziz Mustafa el-Merâğî. 3 cilt. Kâhire: el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, 1366/1947.
- Yâfî'î, Ebû Muhammed Abdullah b. Es'âd. *Mirâtü'l-cinân ve ibratü'l-yekazân*. thk. Halîl Mansûr. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1417/1997.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhiri'l-alâm*. nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 15 cilt. Beyrut: Dârü'l-ğarbi'l-İslâmî, 2003.

Eyyup Akdağ

- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddin Ebî Abdillâh. *en-Nüket 'alâ Mukaddemeti İbnü's-Salâh*. thk. Zeynülâbidîn b. Muhammed. 3 cilt. Riyâd: Edvâü's-selef, 1419/1998.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Leâli el-mensûra fî ehâdâsi'l-meşhûra*. thk. Mustafâ Abdülkâdir 'Atâ. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1406/1986.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf. *Nasbu'r-râye li ehâdîsi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avvâme. 4 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Reyyân, 1418/1997.
- Ehli'l-hadîs. "Mültekâ Ehli'l-hadîs". Erişim 17 Temmuz 2025. <https://ahlelhdeeth.com/>